

ירוחם טולקס

הגילוי והכיסוי בשירתו

הוא אחת הדמויות השיריות הגדולות בספרותנו, ההולכת בעקבי הדור ומלוותהו באהבה ובחרדה צעד אחר צעד בעיר ובכפר, בקיבוץ ובמושב. ש. שלום נמנה עם סוגי המשוררים הקשובים למלאך־נפשם הכופה עליהם את השירה. שירתו מרובדת התכנים, הצורות והמוטיבים נתחשלה ונתרדדה בעליל היסורין של הדור־החזונות והמאוויים, הנאבק על גדולתו ותקו־מתו. מאז התגלותה היא מוצמדת גם אל קרקע המציאות וגם אל שערי הרזים, והיא יונקת מיקוד המכורה ומהוד נופה, המשתרע לרום ולרוחב בין אמא־אדמה ופסגות הקוסמוס.

ש. שלום הוצג "פנים אל פנים" מול הגילוי והכיסוי, הפלא והסוד, ולפיכך נתמזגו בשירתו הנגלה והמוחש בתפארת הסמל והמסתורין. ולאור הרזין הוא ראה בעיניו חוטים משתזרים ונמתחים מלב האדם אל לב העולם ואזנו הכרוייה קשובה לאוושה הדמומה של המזרות במרומים ולרעד הרגבים בשדות. אחזו בחבלי הסוד מתדפק המשורר על שערי הכיסופין והנמנע, כדי להפוך בצירופי הגייו עולמות שבעמקם לוודאי. שכור תהייה ותמהון מאזין המשורר לניגונו של עולם ולזמרת הרזים, הבוקעים והעולים מנבכי הנצח שמעבר ליש וחוזרים ונשפכים לאפיק שירתו השלוו והשואן בסירוג לקצב הלב ודכיו. לפיכך לא ידע ש. שלום מסתור מזרמת הערגונות, המשולה לבאר ש"כל הטובע בה טובע לעולם". בכוח קסמם של הערגונות מעלה המשורר בכל רגע מאיר ועומם הגיגי שירה והגות, מכנס חוויות ושפע של חזונות, ובורא ניב לכולם לרבות טמיר האיוויים שבלב האדם. הוא נאמן לעצמו ועם עצמו, ולפיכך יכלה ויכמה כל ימיו:

לְהִיֹּת אֲנִי – אֲנִי מְאֹד, מְאֹד.
כִּלְהֵבָה אֲזַל עֲצָמֵי אֵעֲלֶה:
הַשִּׁיר, הַסּוּד וְהָעוֹלָם לְהִיֹּת.

(״בעילה״)

שירתו חותרת אל המופלא שבהווייה המגולה והמכוסה, ומשום שעולמו

מלא וגדוש חידות ומסתורין, היא מצפה וחוכה כשהוא :

תְּמִיד רְיָה סֶבֶל הַגֹּד
לְפָלֵא
לְסוּד־.

ונפשו נגועת אש־ההתגלות אינה יודעת את שלוות המרגוע והיא רדה עם
אל ועם אדם, ש...

— — — עֲרִירִי הוּא כְּנֶצֶח;
שָׁרִים הֵם עַל הוֹד הַקּוֹסְפִים לְמְדוּרָה
לְקַדֵּשׁ אֶת הַשָּׁמַיִם... שָׁרִים הֵם עַל רִצְח
דוֹרוֹת עַל דוֹרוֹת לְלֹא קֶץ וְתַמּוּרָה־.

(“אין בן פלא”)

פחד גדול של דורות עקודים מעמיד את משוררנו על עריית ההווייה המעורר־
טלת ללא חיפויין כלשהם, שלחזותה קבוטה נפש השר המוצאת את פורקנה
הגואל בשיר, ללמדך שפחד זה מובלע בדמו ובתורשתו, כי :

רְאֵשִׁית מְנַע נִגְלָה אֵלַי הַפֶּחַד
כּוֹכֵב שְׂרָכִיט גּוֹפֵל וּמְאוֹתֵת־.

(“נתיבות לנשמת אדם”)

ומכאן אותה הבדידות הדווייה, שהיא אמנם מנת חלקו של כל משורר אמת,
הפוקדת לעתים כה קרובות את משכן שכינתו של ש. שלום הנאבק בשארית
אונו על גאולת האדם, תיקון העולם וטוהר המצפון :

לְבַל יִהְיוּ עוֹלָמִי לְמִשְׁחָק גּוֹרְלוֹת מְשַׁחֵת־

וכיח שכך נטל עליו בחזקת ייעודו הפיטני להיות קשוב לכל רטט ניצוץ ונידו
של האדם היהודי ולשמור על זיוו וכספוננו הנכסף, כי במשושו הוא שש
ובדווי הוא דוה.

ה א ד מ על גורלו וערגתו, יגונו וששונו עומד במרכזו יצירתו, כי בלעדיו
אין טעם לעולם, שהרי הכול לא נברא אלא למענו. להודיעך ששירו של ש.
שלום הוא מזמור לאדם היהודי, המתייחד עם נפשו ועם מצפוננו של עולם.
שכן זיקת־גומלין קיימת בין השניים כזיקת השליח לשולחו ; האדם מישראל

הוא שליחו של מצפון העולם, הכופה עליו בתוקף נאמנותו לייצוד הדורות ולמורשתם לטהר את העולם מזוהמתו ומטומאתו. וכשם שהמשורר רד עם האדם ועם העולם, כך הוא מידיין באלוהיו ומהרהר אחר מידותיו; סוד השניות שבמהות הנעלם מביאו במבוכה והמשורר יתזה וישאל:

הָאֵל הַבּוֹרָא צְמַעוּנִי וְעַקְרָב -
וְלַצֶּדֶק הוּא רָבִי?
הָאֵל הַשּׁוֹחֵט רִבְבוֹת לַבְּקָרִים -
וְדַרְכֵי יִשְׂרָאֵל?

תוגה חרישית של נפש בודדה מנהמת מבין מקדש חרוזיו של המשורר, המתמרד במורשת העבדות וההפקר, שחלקם לא קטן במעצבי גורלו ודמותו:

הַפֶּקֶר וְעִבְדוּת הֵם צִירֵיךָ הַשְּׁנִיִּים,
עֲצִבוּ פְּרָלֵי בֵּין אֲחִים לְרִבְבוֹת,
הַפֶּקֶר לְסֵאוֹב שֶׁל כָּל -גִּי' לַח־כְּפִים,
עִבְדוּת לְתַחֲוִימִים, לְמֵאֲסֶרֶת אֲבוֹתֵי.

(אל האיבי')

שירתו של ש. שלום היא בבואה נאמנה ובהירה ללבטי הדור מחושל הזוועות על כל כיבושיו, הישגיו וכשלונותיו. כבן בית במולדת החזון הוא סופר ומונה כל ליחוש וריחוש של תועי-הגלויות בנכר ושל שבי-ציון במכורה; כל אדוות הכליונות של "און בן פלא" — זו הפואימה הביאוגרפית המתנה בלשון המראות את כל טלטולי-דרכיו וגלגולי-רוחו של ילד מילדי ישראל שהוא סמל לעם וקן-צעיר הנוטש את גלותו וצולה אל העמק שבארץ-ישראל — שזורה ומרוקמת בתוך מארג יצירתו של ש. שלום. על רקע ההווי הוארו ותוארו כאן כל צער גלותה וכיסופי גאולתה של האומה בסוד הפלא של חזון הדורות. ביאוגרפיה שירית זו היא אסירת-ייצוד ויש בה משום מזמור להזעיק ולהמריד.

שירתו מגמאה מרחקים וכובשת מרחבים, והיא זירה גדולה של מאוויים ומאבקים, ניגודים וסתירות. ורגשות סוערים ומסעירים אלה מתמלטים לחרוזים מפולדים וצרופים במקצבים ומשקלים שונים ומגוונים שברגנת

בשרים משכרת, המחולחלת בסוד אונים מעונים וכבולים, שירת האהבה שלו טעונה יצרים אדירים ורוייה מאוויים זכים וסוערים למגע עריונה הגואל של האשה, כי :

בְּשֶׁר כְּבִשְׂרֶךָ אֵינְךָ דָּבָר שֶׁצִּוְּתָן לְהִשְׁכַּח.
וּמִי שֶׁשָּׁכַח עַל יַדְּךָ וְשָׁתָה אֶת חֶמְךָ מִמְּבוּעַ
חִלְקַת הַפְּלָאִים שְׁלֹו, מַחֲשֵׁמֶל כָּל שְׂרִיר שְׂזוּעַ
וְשִׁקְףָּ בְּאַחַד הַיָּמִים וּמִצָּא כִּי הִפֵּל בּוֹ שֶׁלְּךָ.
(“מעבר לדם”)

גם שירה זו מכריע בה הגילוי המרומז את המוסבר...
טורי חרוזיו חצובים מתהומות הלב, ועל היותם נאמנים וטהורים במגעם, הם חוזרים וחוזרים שוב אל הלב. שכן ניין ונכד הוא המשורר לאבות מאחידים גלויי-עינים ופליטי להבות.

שְׂרִוְהֵם הָעֶפְיִל מְרוֹמִים – וְלָבָם שֶׁתָּת אֶהְכָּה.
(“עולם בלהבות”)

ולפיכך :

מְנַחָה לֹא אֲדַע בְּכָל שְׁאֲשִׁיר וְאֶסְמֵל
בְּטָרָם אֲמַצָּא מֵלֵת-אֲמֶן כְּשֶׁרָה לְאָחִי הָעֶמֶל.
(שם)

ניבו המלוטש והמחורז מהנה בקלותו ובצירופו הנאה. גם המבנה החיצוני והגימי של שירתו יש בו מעין ארכיטקטוניקה סודית של התרוז והבית שנוצרה באורח אורגני מפעימת רגשו ורצייתו האנושיים-אמנותיים של המשורר. הרמוניה זו רווייה חן של סמל ופשטות. שכן כאן אתה רואה מעין המחשה של חיים רבי-הוד והרי-גורל שנתערטלו מן הזמני והיו לסמל ; ש. שלום מחזיר את עולם האגדה שב"שבת העולם" למהותו הריאלית וממלא את הסמלים תוכן ריאלי. נמצא שהוא טווה את החוט בין האגדה למציאות.

גוית, כרך ב', חוב' יא—יב, תשי"ח.